

แนวคิดและรูปแบบการเรียนรู้ความเป็นพลเมืองตามแนวพระพุทธศาสนา

Concept and Model of Citizen Learning in Accordance with Buddhism

พูนทรัพย์ เกตุวีระพงศ์, ฉวีวรรณ สุวรรณภา
ชลธิชา จิรภักพงศ์, และ พัฒน์นรี อัฐวงศ์^๑

Poonsub Ketuwerapong, Chaweewan Suwannapa,
Chonthicha Jirapakpong and Patnaree Atthawong

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีจุดประสงค์ ๑. เพื่อศึกษาแนวคิดและรูปแบบการจัดการเรียนรู้ความเป็นพลเมืองตามแนวพระพุทธศาสนา ๒. เพื่อศึกษาแนวคิดและรูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้การเป็นพลเมืองของนักวิชาการทางพระพุทธศาสนาในสังคมไทย ๓. เพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้จิตสำนึกความเป็นพลเมืองตามพระพุทธศาสนาในสังคมไทย โดยวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ขอบเขตของการวิจัย คือพื้นที่ในจังหวัดแพร่และเชียงรายประชากรและกลุ่มตัวอย่างได้แก่ กลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาเชิงเอกสารปฐมภูมิ (Documentary Research) จำนวน ๓ รูป กลุ่มผู้ให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์ (In-depth Interviews) จำนวน ๒ รูปและการสนทนากลุ่มย่อย (Focus Groups Discussion) จำนวน ๙ รูป/คนและเครื่องมือในการวิจัยได้แก่แบบสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่มย่อย (Focus Groups Discussion)

---

^๑ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่

ผลการวิจัยพบว่า แนวคิดและรูปแบบการจัดการเรียนรู้ความเป็นพลเมืองตามแนวพระพุทธศาสนาแยกผลการวิจัยดังนี้ในเชิงสังคมศาสตร์ พบว่า พลเมืองมีสองลักษณะคือฐานะของประชาชนมีหน้าที่เสียภาษีและปฏิบัติตามกฎหมายบ้านเมืองและบทบาทในทางการเมืองการมีสิทธิไปเลือกตั้ง และมีสิทธิในการแสดงความคิดเห็นต่างๆตามกฎหมายรัฐธรรมนูญในระบอบประชาธิปไตย ส่วนในภาคสังคม พบว่า เป็นแนวคิดและรูปแบบมาจากการจัดการศึกษาของชาติโดยมีพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๔๒ มาตรา ๒๗ วรรคสอง เป็นแม่บทผ่านหลักสูตรผู้เรียน ๘ กลุ่มสาระการเรียนรู้ เป็นการต่อยอดการเรียนรู้เพื่อความ เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ขัดเกลาพฤติกรรมของเยาวชนไทยให้เป็น “คนดี” และเป็นลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนและประชาชนตรงกับค่านิยมหลัก ๑๒ ประการของคณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ (คสช.)

แนวคิดและรูปแบบการเรียนรู้ความเป็นพลเมืองตามพระพุทธศาสนาของนักวิชาการ ศาสนาจากการศึกษาเอกสาร พบว่า เป็นแนวคิดที่เป็นทิศทางเดียวกัน คือ แนวคิดจากหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ส่วนรูปแบบเป็นกิจกรรมการฝึกปฏิบัติตามหลักอานาปานสติ และหลักไตรสิกขา

แนวคิดและรูปแบบการเรียนรู้ความเป็นพลเมืองตามพระพุทธศาสนาของนักวิชาการ ศาสนา การสัมภาษณ์ มีความสอดคล้องกัน พบว่า มาจากหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาคือ ไตรสิกขา หลักศรัทธา และการจัดการศึกษาของชาติ รูปแบบ พบว่า ใช้การปฏิบัติตามการจัดกิจกรรม ๓ ด้าน คือ ด้านกาย ด้านอารมณ์ ด้านสังคม และการเรียนรู้ ด้านความคิด (Cognitive Domain) ,ด้านอารมณ์ (Affective Domain) ด้านการปฏิบัติ (Psychomotor Domain) และกิจกรรมการเรียนรู้ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเป็นจริงด้วยการเคารพตนเอง เคารพสถานที่ เคารพอาชีพ การอยู่รอด การอยู่ได้ และการอยู่ดี ส่วนแนวคิดและรูปแบบการเรียนรู้ตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา พบว่า เป็นหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา และสังคหวัตถุ ๔ คือ ทาน ปิยวาจา อตถจริยา สมานัตตตา และพรหมวิหาร ๔

แนวคิดและรูปแบบการเรียนรู้ความเป็นพลเมืองของกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาภาคเหนือทางศาสนจักร พบว่า เป็นแนวคิดของการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์และการจัดการศึกษาของชาติตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติพุทธศักราช ๒๕๔๒ “มาตรา ๒๗ วรรคสอง จัดการศึกษาที่แบ่งตามประเภทของการปฏิบัติ ๓ ระดับ คือ ปริญญา

จรรยา ปฏิบัติสัจจธรรม และปฏิเวทสัจจธรรม ส่วนรูปแบบ พบว่า มาจากตัวหลักสูตรที่บูรณาการสู่กระบวนการเรียนการสอนในห้องเรียนเน้นการจัดกิจกรรมให้กับผู้เรียนเป็นสำคัญ

แนวคิดและรูปแบบการเรียนรู้ความเป็นพลเมืองของโรงเรียนพุทธโกศวิทยาคม พบว่า มีแนวคิดมาจากหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ พรหมวิหาร ๔ และ หลักธรรมไตรสิกขา

รูปแบบ คือ การปฏิบัติ นอกจากนั้น พบว่า มีแนวคิดตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติจากหลักสูตร จากแนวพระราชดำริของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี จากแนวคิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่นและแนวคิดตามประชาธิปไตยผ่านภูมิปัญญาท้องถิ่น รูปแบบเน้นการปฏิบัติตามหลักสูตร แผนพัฒนาคุณภาพผู้เรียนและกิจกรรมเสริมหลักสูตรเน้นให้ผู้เรียนของโรงเรียน ปฏิบัติตามหลักพระวินัยบัญญัติ คือ หลักศีล ๑๐ และ หลักเสขียวัตร

คำสำคัญ: แนวคิด, รูปแบบ, การเรียนรู้, พลเมือง, พระพุทธศาสนา

Abstract

The objectives of this study were 1) to study the ideas and citizens learning management model according to Buddhism, 2) to study the ideas and model of learning support of the citizenship of Buddhist scholar in Thai society and 3) to synthetic the conscious knowledge of citizenship according to Buddhism in Thai society. This study was a qualitative research. The areas of research were in Phrae Province and Chiang Rai Province. The populations and sample was used documentary research. The data were collected by using in-depth interviews about 2 persons and the focus groups discussion about ๙ persons. The researcher team was gather data on the essence of the interview, and focus group discussion and then content analyzed.

The results of the research were found as follows;

The ideas and citizens learning management model according to Buddhism were as follows; in social science aspect was found that the citizen had 2 kinds such as the status of people who had duty for paying the tax, obey the law and political role, election vote and express and opinion according to constitutional law in democracy system. In part of society was found that it was ideas and model that had come from national education management that had National Education Act volume 2542 A.D., code 27, second chapter that was original by pass curriculum to learner ๘ learning essence groups. It was further studied for being humanity perfectly, behavior refine of youth to become good person and had good characteristics of the student and people on value principle 12 aspects of National Council for Peace and Order (NCPO).

In part of idea and model of learning support of the citizenship according to Buddhism of Buddhist scholar was found that it was same idea direction namely this idea come from the Buddhism. In part of model was the

activities of practice according to Anapanasati principle and Trisikkha principle, (Threefold learning principle),

The ideas and model of learning support the citizenship according to Buddhism from interview of Buddhist scholar was found that it had come from the Buddhist principle namely Trisikkha principle, Saddha principle and the National Education Act model was found that it had practiced as following three activities as body aspect, emotion aspect, social aspect correspond learning step, cognitive domain, affective domain and psychomotor domain and learning activities on the truth by self respectively, place respectively, occupation respectively, subsistence and well-being. In part of ideas and learning model of citizenship according to Buddhism was found that it was Trisikkha principle namely Sila, Samadhi, Pana and the Four Samgahavatthu principle namely Dana, Piyavaca, Atthacariya and Samanattata and the four Bhammavihara principle.

The ideas and model of Phrapariyattidhamma School groups in the North zone group on the religious was found that it was the idea way of Samgha education management and education management system as following the National Education Act on ๒๕๔๒ A.D., code ๒๗, second chapter by the educational management divided into three levels namely; Pariyattisaccadhamma, Patipattisaccadhamma and Pativedhsaccadhamma. In part of the model was found that it has come from the curriculum that had integrated to learning process in the class room by emphasized the important child center.

The ideas and model of citizenship of Buddhakosaividyalaya School was found that it had come from the Buddhist principles namely; the four Bhammavihara principles and the Trisikkha principle.

๑๘ วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ มจร วิทยาเขตแพร่ ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๐)

The model was the practicing was found that it had come from the idea of the

Somdejpratheprattanarajjasudasayammarajjakumare, from the local wisdom and from idea as followed the democratic system by passing the local wisdom, the model had emphasized the education curriculum, learner qualitative development plan and curriculum support activities by emphasized the learner of that school practiced according to the Vinayo principle namely; the ten Sila principle and Sekhiyavatara principle.

Keywords: Concept, Form, Learning, Citizen Ship, Buddhism

บทนำ

การศึกษาเป็นเครื่องมือสำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้มีศักยภาพเป็น คนเก่งคนดีและสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขและมั่นคงก้าวหน้าในด้าน เศรษฐกิจ และสังคมของชาติ ซึ่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๔๒ มาตรา ๔ ได้ให้ความหมายของการศึกษาว่า เป็นกระบวนการเรียนรู้เพื่อความเจริญงอกงามของ บุคคลและสังคม โดยการถ่ายทอดความรู้ การฝึก การอบรม การสืบสานวัฒนธรรม การ สร้างสรรค์ จรรโลงความก้าวหน้าทางวิชาการ การสร้างองค์ความรู้อันเกิดจากการจัด สภาพแวดล้อม สังคม การเรียนรู้ และปัจจัยเกื้อหนุน ให้บุคคลเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต การปฏิรูปการเรียนรู้ถือเป็นกฎหมายแม่บทของพระราชบัญญัติ การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๔๕ หมวด ๔ ของแนวการจัดการศึกษา แนวคิดสำคัญการจัดการเรียนรู้ที่มีคุณภาพ การที่ได้รับรู้ประสบการณ์จากการอบรมจากผู้ซึ่งมี ความเชื่อและเห็นด้วยกับแนวคิดในการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ การเรียนรู้จากการ สัมผัสประสบการณ์จริง ได้กระทำกิจกรรมต่างๆ และได้ปฏิบัติจริง จากสภาพแวดล้อมที่อยู่ รอบตัว รวมไปถึงปรากฏการณ์ทางธรรมชาติในระบบนิเวศวิทยา หรือความเป็นอยู่ของตนใน บ้าน ครอบครัว ชุมชน สังคม ชาติ และสังคมโลก การเรียนรู้ทักษะชีวิตซึ่งสอดคล้องกับ ความเห็นของบุหงา วชิระศักดิ์มิ่งคล ที่ว่าการศึกษาเป็นกระบวนการทางสังคมที่จะเลือกสรร และควบคุมสิ่งแวดล้อม และดำเนินการเพื่อพัฒนาคนทางด้านบุคลิกภาพ ความรู้ ความสามารถ พฤติกรรมและคุณธรรม ตลอดจนการถ่ายทอดวัฒนธรรม และพัฒนาความเป็น ตัวของตัวเองของบุคคลให้เกิดผลดีและเป็นที่ยอมรับนับถือของสังคมหากมองในเชิง เศรษฐศาสตร์ รัสสรรค์ ธนะพรพันธ์ กล่าวว่าการศึกษานั้นเป็นการหนึ่งสำหรับการผลิตมนุษย์ เป็นกระบวนการถ่ายทอดความรู้ใหม่ โดยการป้อนวัตถุดิบเข้าไปเพื่อให้ได้ผลิตผลที่มีคุณภาพสูง กว่าเดิม จึงกล่าวได้ว่าการศึกษาคือเป็นกระบวนการพัฒนามนุษย์ให้มีคุณภาพ คุณค่า และคุณธรรมอันจะส่งผลถึงการเป็นประชากรที่ทรงค่าในแต่ละสังคม

ในความเป็นพลเมืองของสังคมหน้าที่เป็นภารกิจที่บุคคลต้องกระทำเพื่อสร้างคุณค่า ของความเป็นมนุษย์ เมื่อเกิดมาเป็นคนและค่าของคนอยู่ที่การปฏิบัติหน้าที่ โดยมีความ รับผิดชอบเป็นหัวใจสำคัญ และต้องสอดคล้องกับบทบาททางสังคมที่แต่ละบุคคลดำรงอยู่ หน้าที่จึงเป็นภารกิจที่จะต้องกระทำเพื่อให้ชีวิตดำรงอยู่อย่างมีคุณค่า และเป็นที่ยอมรับของ

สังคม ซึ่งอาจเป็นหน้าที่ตามหลักศีลธรรม กฎหมาย หรือจิตสำนึกที่ถูกต้องเหมาะสม หน้าที่ที่เป็นภารกิจของพลเมืองดีโดยทั่วไปพึงปฏิบัติของการเป็นพลเมืองดีตามหลักธรรม และการปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีตามหลักธรรม เป็นหน้าที่ของพลเมืองดีพึงปฏิบัติซึ่งมีดังนี้จริยธรรม หลักการของกิริยาที่ควรประพฤติทำให้สังคมอยู่ด้วยกันโดยสงบ เช่น อยู่ในระเบียบวินัย ตรงต่อเวลา มีความรับผิดชอบ ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ไม่ทำให้ผู้อื่นเสียหาย คุณธรรม หลักการที่ดีมีประโยชน์ที่สังคมเห็นว่าเป็นความดีความงาม เช่น ซื่อสัตย์ สุจริต มีเมตตาเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมและศีลธรรม ความเป็นปกติหรือการรักษากาย วาจา ใจให้เป็นปกติไม่ทำชั่วหรือเบียดเบียนผู้อื่น เช่น ห้ามพูดเท็จ ให้พูดแต่ความจริง ห้ามเสพของมีนเมา ให้มีสติอยู่เสมอ ห้ามฆ่าสัตว์ตัดชีวิต ให้มีความเมตตากรุณาซึ่งสอดคล้องกับ ตามนโยบายของ คณะกรรมการ รักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ได้กำหนดค่านิยมหลักของคนไทย ๑๒ ประการ

พระพุทธศาสนาเป็นส่วนหนึ่งของการถ่ายทอดวิถีชีวิตจากรุ่นสู่รุ่นของคนในสังคมไทย มาช้านาน ขนบธรรมเนียมประเพณีของไทยส่วนใหญ่ได้รับการถ่ายทอดจากปราชญ์ชาวพุทธที่เป็นนักบวชหรือผู้เคยบวชเรียนมาก่อนการปฏิสัมพันธ์ของคนไทยจึงได้รับคตินิยมความเชื่อที่ได้จากพระพุทธศาสนาเป็นทุนเดิม ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันพระพุทธศาสนายังคงเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตของคนในสังคมไทยมีเคยเสื่อมคลาย เป็นแหล่งเรียนรู้และการถ่ายทอดความรู้ทางศิลปะ การดำเนินชีวิตเป็นภูมิคุ้มกันทางจิตวิญญาณของคนในสังคมให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันเป็นสังคมที่มีวิถีชีวิตอยู่บนพื้นฐานความเอื้ออาทรต่อกัน การถ่ายทอดศิลปะการใช้ชีวิตนั้นถูกถ่ายทอดโดยองค์กรจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ ซึ่งแนวคิดหลักของพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ยกย่องศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ การบวชเรียนเขียนอ่านสมัยอดีตก็เพื่อพัฒนาความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ซึ่งแนวคิดทางพระพุทธศาสนาถือว่าการเรียนรู้คือวิถีชีวิต พระพุทธองค์ทรงบัญญัติอริยมรรคมีองค์ ๘ ไว้เพื่อเป็นวิธีการศึกษาเพื่อ “ปัญญา” มรรคจึงเป็นตัวการศึกษา ดังที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ ปยุตโต) กล่าวไว้ว่า มรรคเป็นตัวการศึกษา ส่วนวิธีที่จะเข้าถึงตัวการศึกษานั้นมีสองทาง คือ กัลยาณมิตตาและโยนิโสมนสิการ^๓ ดังนั้นพระพุทธศาสนาจึงยกย่องการศึกษาว่า เป็นวิถีชีวิต ศึกษาเพื่อจะได้รู้ความจริง การรู้ความจริงทำให้รู้ความถูกต้อง การรู้ความถูกต้องทำให้ปฏิบัติถูกต้อง การปฏิบัติถูกต้องทำให้ชีวิต สังคม และสิ่งแวดล้อมสัมพันธ์กันอย่างถูกต้อง ทำให้เกิดความสงบสุขและความเจริญรุ่งเรืองซึ่งระบบและกระบวนการจัดการศึกษาโดยองค์กรสงฆ์นั้นมีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาลแล้ว

การลงทุนการศึกษาไม่ควรมีความหมายแค่การผลิตแรงงานสาขาต่างๆไปป้อนโรงงานอุตสาหกรรม ธุรกิจและบริการซึ่งจะพัฒนาขึ้นมาตามโครงการในแผนพัฒนาเท่านั้น เรายังต้องคิดถึงการจัดการศึกษาในแนวทางที่กว้างการจัดการศึกษาในทุกๆแห่งไม่ควรลืมหาเป้าหมายอันแท้จริงของการศึกษา คือ พัฒนาความเป็นมนุษย์ในทุกๆด้าน ในแง่การพัฒนาศักยภาพของคน การพัฒนาทางสติปัญญา อารมณ์ ความสำนึกทางการเมืองและสังคม ซึ่งหมายถึงการพัฒนาคน หรือมนุษย์เพื่อตัวของเขาเองไม่ใช่พัฒนา “ทรัพยากร” มนุษย์

อนึ่ง แนวคิดเรื่องเครือข่ายแห่งการเรียนรู้ (Learning network) นั้น หากพิจารณาตามทัศนะของฟิลิป เอช. คูมบส์ (Philip H. Coombs) จะถือว่าเป็นการเรียนรู้และความจำเป็นในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ได้ ซึ่งเป็นแนวคิดมาจากฐานคิดเรื่องการจัดระบบการศึกษานอกระบบ-นอกโรงเรียน โดยเห็นประโยชน์จากการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ไว้ให้พิจารณา ๔ ด้าน ได้แก่ ๑) ได้ตอบสนองต่อความต้องการการเรียนรู้ของผู้เรียน ๒) ได้สะท้อนให้เห็นโลกแห่งการศึกษาที่เป็นจริง ๓) ทำให้เกิดความคิดกว้างไกล มีบูรณาการกับผู้ที่มีส่วนร่วมทางการศึกษา ๔) แนวคิดแบบเครือข่ายการเรียนรู้ ช่วยให้เกิดนักวิจัย นักวิเคราะห์ด้านการศึกษา เพื่อพิจารณา ค้นคว้า สร้างแนวคิดใหม่ การหยั่งรู้ในแนวทางการศึกษาแบบใหม่ๆ อันจะนำไปสู่การปรับปรุงเครือข่ายให้ดียิ่งขึ้นไป^๔

จากหลักการและเหตุผลดังกล่าว ทำให้คณะผู้วิจัย มีความสนใจที่จะศึกษาแนวคิดและรูปแบบการเรียนรู้ความเป็นพลเมืองตามแนวพระพุทธศาสนาขณะเดียวกันต้องการศึกษาเชิงลึกเกี่ยวกับข้อมูลทางวิชาการของนักวิชาการพระพุทธศาสนาที่มีแนวปฏิบัติที่ดีในด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ การถ่ายทอดความองค์ความรู้ในการเป็นพลเมืองตามแนวพระพุทธศาสนา ทั้งนี้เพื่อนำมาสู่การได้แนวคิดและรูปแบบการจัดการเรียนรู้และถอดบทเรียนที่ได้จากการจัดการเรียนรู้เพื่อสร้างจิตสำนึกแห่งความเป็นพลเมืองตามแนวพระพุทธศาสนาในประเทศไทย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาแนวคิดและรูปแบบการจัดการเรียนรู้ความเป็นพลเมืองตามแนวพระพุทธศาสนา
๒. เพื่อศึกษาแนวคิดและรูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้การเป็นพลเมืองของนักวิชาการทางพระพุทธศาสนาในสังคมไทย

๓. เพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้จิตสำนึกความเป็นพลเมืองตามพระพุทธศาสนาในสังคมไทย

วิธีดำเนินการวิจัย

ลักษณะการวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มีการกำหนดขอบเขตการวิจัย คือ

๑. ขอบเขตด้านพื้นที่ คณะผู้วิจัยกำหนดพื้นที่ในการศึกษาใน จังหวัดแพร่และจังหวัดเชียงราย

๒. ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ประชากรและกลุ่มตัวอย่างผู้วิจัยจำแนกไว้สามลักษณะดังนี้ กลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาเชิงเอกสารปฐมภูมิ(Documentary Research) ได้แก่หลวงพ่อบุญทาส สวนโหมกขพลาราม อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี, หลวงพ่อชา วัดหนองป่าพง อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี, พระพรหมคุณาภรณ์ (ปอ.ปยุตโต) วัดญาณเวศกวัน อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้สัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) ได้แก่ พระราชเขมากร,ผศ.ดร.(ปธ.๙) พระสงฆ์นักบริหารและนักวิชาการทางพระพุทธศาสนา และพระมหาวิมลชัย วชิรเมธี ว.วิมลเมธี พระสงฆ์นักวิชาการทางพระพุทธศาสนานักปฏิบัติธรรม เป็นผู้ก่อตั้งสถาบันวิมุตตาลัยและศูนย์วิปัสสนาสากลไร่เชิญตะวัน จังหวัดเชียงราย

กลุ่มตัวอย่างที่ดำเนินการสนทนากลุ่มย่อย (Focus Groups Discussion) ได้แก่ กลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรมพื้นที่ภาคเหนือ คือ โรงเรียนพุทธโกศวิทยาคมแผนกสามัญศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดแพร่ มีบุคลากรและผู้ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการเรียนรู้ในมิติต่างๆ รวมทั้งหมด ๙ รูป/คน โดยวิธีการสุ่มแบบเจาะจง

๓. ขอบเขตด้านเนื้อหา การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบเนื้อหาในการศึกษาที่สำคัญ เช่น แนวคิดและรูปแบบการจัดการเรียนรู้ความเป็นพลเมืองตามแนวพระพุทธศาสนา รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้การเป็นพลเมืองของนักวิชาการทางพระพุทธศาสนา

๔. ขอบเขตด้านระยะเวลา ระหว่างเดือนมกราคม – กันยายน ๒๕๕๙

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัยประกอบด้วยแบบสัมภาษณ์เชิงลึก สำหรับผู้ที่เกี่ยวข้อง และการสนทนากลุ่มย่อย ใช้วิธีการจัดบันทึก และบันทึกเสียงโดยใช้แท็บบันทึกเสียง

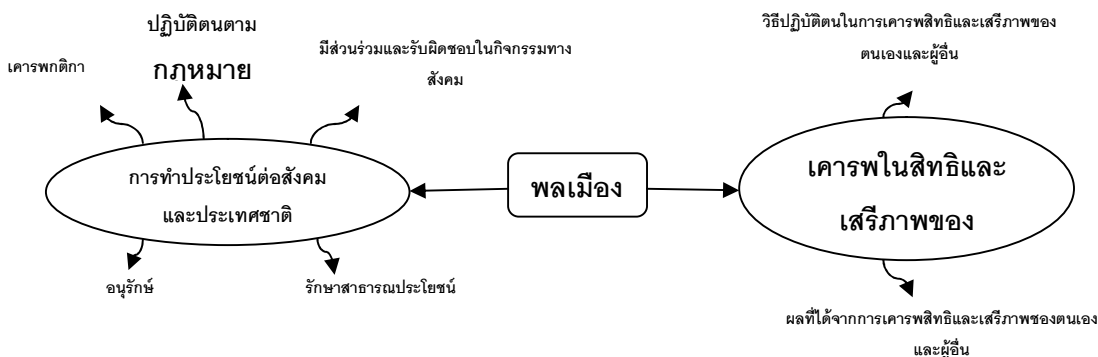
การเก็บรวบรวมข้อมูล

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลคณะผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์เอกสารวิชาการทางพระพุทธศาสนาวิเคราะห์การส่งเสริมการเรียนรู้ความเป็นพลเมืองตามแนวพระพุทธศาสนาของนักวิชาการศาสนา และสังเคราะห์ข้อมูลจากการสนทนากลุ่มย่อย (Focus Groups Discussion)

ผลการวิจัย

แนวคิดและรูปแบบการจัดการเรียนรู้ความเป็นพลเมืองตามแนวพระพุทธศาสนา การศึกษาในประเด็นนี้ จากเอกสารปฐมภูมิและทุติยภูมิ ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๑ โดยมีผลของการศึกษาตามลำดับดังนี้

๑. ในประเด็นความหมายจากการศึกษาเอกสารทางวิชาการในหลายๆ มิติ และข้อมูลวิชาการทางพระพุทธศาสนาของกลุ่มตัวอย่างผู้วิจัยได้ศึกษาวิเคราะห์ และแจกแจงตามมิติของสังคม พบว่า คำว่า “พลเมือง” หมายถึง คุณลักษณะของพลเมืองดีที่เหมาะสมกับสังคมนั้นๆ และการที่บุคคลจะเป็นพลเมืองดีนั้นต้องมีการประพฤติปฏิบัติตนตามระเบียบกฎเกณฑ์ของสังคมและตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา และพลเมืองตามแนวพระพุทธศาสนา หมายถึง ผู้ที่ปฏิบัติหน้าที่พลเมืองได้ครบถ้วนทั้งที่กิจที่ต้องทำและกิจที่ควรทำและกิจที่ควรทำมีระเบียบวินัยและรับผิดชอบต่อหน้าที่มีความซื่อสัตย์สุจริตมีความสามัคคีมีความละเอียดและเกรงกลัวในการทำชั่วและเชื่อมั่นในตนส่งเสริมให้คนดีปกครองบ้านเมืองและปฏิบัติตามพระพุทธศาสนาในหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าในการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองดีและความหมายตามหลักสูตรการศึกษาของชาติซึ่งสอดคล้องกับการเรียนรู้และสอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติพุทธศักราช ๒๕๔๒ และพบว่า มาตรการเรียนรู้ของหลักสูตรมีเป้าหมายที่กว้างกว่า คือ คำว่า “พลเมืองดี” ตามผังมโนทัศน์การเรียนรู้ ดังแผนภูมิคือ

ส่วนเชิงสังคมศาสตร์จากการศึกษาเอกสารทางวิชาการ พบว่า คำว่า “พลเมือง” มีอยู่สองลักษณะ ในฐานะประชาชน ที่นอกจากเสียภาษีและปฏิบัติตามกฎหมายบ้านเมืองแล้วยังต้องมีบทบาทในทางการเมือง คือ การมีสิทธิไปเลือกตั้ง และมีสิทธิในการแสดงความคิดเห็นต่างๆ ต่อทางการหรือรัฐได้ มีสิทธิเข้าร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ กับรัฐ และพลเมืองดีในวิถีประชาธิปไตย หมายถึง พลเมืองที่มีคุณลักษณะที่สำคัญ คือ เป็นผู้ยึดมั่นในหลักศีลธรรมและคุณธรรมของศาสนามีหลักการทางประชาธิปไตยในการดำรงชีวิตปฏิบัติตามกฎหมายดำรงตนเป็นประโยชน์ต่อสังคม ตามหลักการประชาธิปไตยและกฎหมายรัฐธรรมนูญ

๒. แนวคิดและรูปแบบ การจัดการเรียนรู้ความเป็นพลเมืองสังคมปัจจุบัน พบว่า สังคมใหญ่หรือภาครัฐบาลได้ดำเนินการผ่านสถาบันการศึกษา โดยใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๑ ในพันธกิจข้อที่ ๒ คือ พัฒนาคุณภาพคนไทยให้มีคุณธรรม เรียนรู้ตลอดชีวิต มีทักษะ และการดำรงชีวิตอย่างเหมาะสมในแต่ละช่วงวัย สถาบันทางสังคมและชุมชนท้องถิ่นมีความเข้มแข็งสามารถปรับตัวรู้เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลง และวัตถุประสงค์ ข้อที่ ๒) เพื่อพัฒนาคนไทยทุกกลุ่มวัยอย่างเป็นองค์รวมทั้งทางกาย ใจ สติปัญญา อารมณ์ คุณธรรม จริยธรรม และสถาบันทางสังคมมีบทบาทหลักในการพัฒนาคนให้มีคุณภาพและให้มีศักยภาพเป็นคนเก่งคนดีและสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขและมั่นคงก้าวหน้าในด้านเศรษฐกิจและสังคมของชาติ ซึ่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๔๒ มาตรา ๔ ได้ให้ความหมายของการศึกษาว่า เป็นกระบวนการเรียนรู้เพื่อความเจริญงอกงามของบุคคลและสังคม โดยการถ่ายทอดความรู้ การฝึก การอบรม การสืบสานวัฒนธรรม การสร้างสรรค์ จรโลง

ความก้าวหน้าทางวิชาการ การสร้างองค์ความรู้อันเกิดจากการจัดสภาพแวดล้อม สังคม การเรียนรู้และปัจจัยเกื้อหนุน ให้บุคคลเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต การปฏิรูปการเรียนรู้ถือเป็นกฎหมายแม่บทของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒^๖ และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๔๕ หมวด ๔ จึงทำความเข้าใจในประเด็นของคำว่า “แนวคิด” “รูปแบบการจัดการเรียนรู้ความเป็นพลเมือง” และ “ความเป็นพลเมืองตามแนวพระพุทธศาสนา”

แนวคิดรูปแบบการเรียนรู้ความเป็นพลเมืองดีในสังคมปัจจุบัน พบว่า เป็นแนวคิดและรูปแบบตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ๒๕๔๒ โดยเน้นที่การปฏิบัติ สำหรับผู้ที่ปฏิบัติหน้าที่พลเมืองได้ครบถ้วนทั้งที่กิจที่ต้องทำและกิจที่ควรทำมีระเบียบวินัยและรับผิดชอบต่อหน้าที่มีความซื่อสัตย์สุจริตมีความสามัคคีมีความละเอียดและเกรงกลัวในการทำชั่วมีความกล้าหาญและปฏิบัติตามพระพุทธศาสนาในหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า

แนวคิดและความสำคัญของการจัดการเรียนรู้ต่อการสร้างเสริมความเป็นพลเมืองในสถานศึกษา พบว่า มีแนวคิดมาจากการจัดการศึกษาพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๔๒ และตามหลักสูตรสถานศึกษาขั้นพื้นฐานตามกระบวนการสอนกำหนดให้ผู้สอนใช้แนวทางการจัดการเรียนรู้ทั้ง ๙ แนวทางคือการจัดการเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการพหุปัญญา การจัดการเรียนรู้แบบประสบการณ์และที่เน้นการปฏิบัติ และการจัดการเรียนรู้แบบพัฒนากระบวนการคิดด้วยการใช้คำถาม หมวกความคิด ๖ ใบ ผ่านหลักสูตรผู้เรียนด้วยกลุ่มสาระการเรียนรู้ทั้ง ๘ กลุ่มสาระการเรียนรู้ สอดคล้องกับ ค่านิยมหลัก ๑๒ ประการของคณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ (คสช.) แนวคิดและรูปแบบการจัดการเรียนรู้ความเป็นพลเมืองตามแนวพระพุทธศาสนา พบว่า มาจากการประยุกต์หลักธรรมเข้ากับกระบวนการเรียนรู้สู่ความเป็นพลเมือง โดยบูรณาการกับทฤษฎีการเรียนรู้ของตะวันตก และเรียนรู้ตามแนวชั้น ๕ และตามหลักสิกขา ๓ และบุพพนิมิตของมัชฌิมปฏิปทาและหลักธรรม สังคหวัตถุ ๔ และแนวคิดจากลัทธิธรรมพรหมวิหาร ๔

แนวคิดและรูปแบบการจัดการเรียนรู้ความเป็นพลเมืองตามแนวคิดของพระสงฆ์ที่เป็นนักวิชาการทางพระพุทธศาสนาในสังคมไทยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๒ ของหลวงพ่อกุศลทาส , หลวงพ่อชาและหลวงพ่อบุญธรรม (ประยุทธ์ ปยุตโต)

๑. แนวคิดและรูปแบบของหลวงพ่พุทททาส พบว่า เป็นอหลักกรรมทางพระพุททศาสนา การไม่ยึดติดกับสรรพสิ่งทั้งหลาย เน้นความมี “สติ” เพื่อให้คนเรารู้เท่าทันในสังขาร ๓ เพื่อให้เกิดผลดีทั้ง ๓ ด้านในกายและใจ ได้แก่ ๑) ดี ๒) เก่ง ๓) สุข สอดคล้องกับหลักการตามมรรคมืองค์ ๘ หรือ หลักไตรสิกขา คือ ศีล ด้านความประพฤติ หรือ พฤติกรรมทางกาย วาจา, สมาธิการฝึกอบรมจิตใจหรือกระบวนการพัฒนาจิตใจ ยกกระดับจิตใจให้สูงขึ้นและปัญญา การฝึกอบรมปัญญา ส่วนรูปแบบ พบว่า หลวงพ่พุทททาส เน้นภาคปฏิบัติการถ่ายทอดหลักกรรมของพระพุททเจ้าเป็นสำคัญ เน้นการปฏิบัติตามหลักอานาปานสติและหลักไตรสิกขา และ “หลักกรรมศีล ๕” ที่สร้างคุณค่าของชีวิตและสังคมโดยถือเป็นหลักประกันชีวิตของมนุษย์ที่เป็นสากล คือ ประกันชีวิตด้วยศีลข้อที่ ๑ ,ประกันทรัพย์สินด้วยศีลข้อที่ ๒, ประกันครอบครัวด้วยศีลข้อที่ ๓, ประกันสังคมด้วยศีลข้อที่ ๔ และ ประกันสติปัญญาด้วยศีลข้อที่ ๕

๒. แนวคิดและรูปแบบของหลวงพ่อชา พบว่า เป็นหลักกรรมทางพระพุททศาสนาเป็นพื้นฐานให้เกิดการเรียนรู้เป็นเบื้องต้นโดยใช้ฐานของความสันโดษของพระป่า คือ แนวคิดทางพระพุททศาสนา คือ การฝึก “ใจ” การฝึกใจเป็นหลักสำคัญ พุททศาสนาเป็นศาสนาของใจ สู่อความมี “สมาธิ” อันเกิดจากการ "การฝึกใจ" และสิ่งที่ทำให้เกิดความเข้มแข็งทางใจ คือ จะต้องมศีลเป็นพื้นฐานหรือรากฐาน จึงทำให้เกิดปัญญาได้ ศีลสะอาด กายสะอาด วาจาสะอาด และใจสะอาด ถือว่าเป็นฐานที่แข็งแกร่งของการเป็นพลเมือง หลักกรรมนั้นก็คือ “ไตรสิกขา” ส่วนรูปแบบ พบว่า หลวงพ่อชาใช้กิจกรรมการฝึกปฏิบัติ ด้วยการ “การฝึกใจ” เมื่อใจพร้อมก็เข้าวิถีแห่งการปฏิบัติธรรมเป็นการเติมเต็มความเป็นมนุษย์ใน ๓ ด้าน คือ กาย วาจาและใจ สอดคล้องกับพระธรรมสรากรวิชชาสูตรเป็นประโยชน์ต่อสัตว์โลกทั้งหลาย และการสอนให้คนรู้จักการให้ ทาน บุญกริยาวัตถุ ๓ คือ การให้การเสียสละการบริจาคโดยไม่คิดเอากลับคืนรวมไปถึงการให้อภัยด้วย

๓. แนวคิดและรูปแบบของหลวงพ่พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยูรธ ฺปยุตโต) พบว่า ยึดการจัดระบบของการจัดการศึกษาของชาติโดยผ่านหลักสูตรการศึกษาของชาติเป็นสำคัญ การศึกษา โดยการแบ่งเนื้อหาของการจัดการศึกษาออกเป็น ๓ ตอน ตอนที่ ๑ การศึกษาเป็นเครื่องมือพัฒนาที่ยังต้องพัฒนา ตอนที่ ๒ เรื่องความคิด แหล่งสำคัญของการศึกษา ตอนที่ ๓ เรื่องปัญหาที่ต้องแก้ไขยิ่งกว่าขยายโอกาสทางการศึกษาและแบ่งระบบของการศึกษาออกเป็น ๓ องค์ประกอบ คือ องค์ประกอบที่ ๑ ภาระกิจของการศึกษา องค์ประกอบที่ ๒

กระบวนการศึกษา การศึกษาทางโลกกับทางธรรม “วิชาการทางโลกล้วนๆนั้นเปรียบเสมือนอาวุธที่คมกริบ ถ้าไม่มีฝักคือวิชาทางธรรมเป็นเครื่องป้องกันไว้ไว้มีดที่ไร้ฝักก็รังแต่จะบาดหรือทิ่มแทงเจ้าของที่พกพาศาสตร์นั้นๆคนที่มีความรู้แต่อย่างเดียวแต่ไร้คุณธรรมก็รังแต่จะสร้างปัญหาให้สังคม” และองค์ประกอบที่ ๓ คือ วัตถุประสงค์การศึกษา คือ ความรู้ทางพระพุทธศาสนาต้องคู่กับคุณธรรม เรียกว่า วิชาจรณสมปนโน สุขุความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์และการศึกษาที่ก่อให้เกิดความรู้ภายใน เรียกว่า “โยนิโสมนสิการ” เป็นการสร้างเสริมจริยธรรมหรือจริยศึกษาคู่กับคุณธรรม คือ การบูรณาการ(Integrations) เข้ากับ ๓ ส่วน ได้แก่ บ้าน วัด โรงเรียน ตามพัฒนาการของบุคคลใน ๔ ด้าน คือ ด้านร่างกาย ด้านอารมณ์ ด้านสังคมและด้านสติปัญญา เกิดการเรียนรู้ใน ๓ ด้าน คือ พุทธิพิสัย เจตพิสัย ทักขะพิสัย ส่วนรูปแบบ พบว่า ยึดระบบการจัดการศึกษาของชาติซึ่งมีพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๔๒ มาตรา ๒๗ วรรค ๒ เป็นบรรทัดฐานการปฏิบัติ ทั้ง ๙ หมวดและหมวด "ถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด" ผสานกับองค์กรหลักในพื้นที่ ๓ องค์กร คือ บ้าน วัด และโรงเรียน เป็นการสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ให้แก่พลเมือง แนวคิดและรูปแบบการจัดการเรียนรู้ความเป็นพลเมืองตามแนวคิดของพระสงฆ์ที่เป็นนักวิชาการทางพระพุทธศาสนา จากการสัมภาษณ์ จำนวน ๒ รูป คือ พระอาจารย์มหาวุฒิชัย วชิรเมธี (ว.วชิรเมธี) และพระราชเชมากร (ประยุท ฐิริทตโต) พบว่า

๑. แนวคิดและรูปแบบของ พระอาจารย์มหาวุฒิชัย วชิรเมธี (ว.วชิรเมธี) พบว่า ใช้แนวคิดทางพระพุทธศาสนาโดยใช้หลักศรัทธา ตามแนวคิดพระพุทธศาสนา เรียกว่า สิกขา ๓ หรือ การศึกษา ๓ ขั้นตอน ปฏิบัติ คือ เป็นการศึกษาธรรมวินัย คือ พุทธวจนะ ที่พระพุทธเจ้ากล่าวไว้ในพระไตรปิฎก ส่วนปริยัติ คือ การเจริญธรรมเพื่อบรรลุธรรมที่ดับกิเลส ดับทุกข์ และสุดท้าย คือ ปฏิเวธ การรู้แจ้งธรรมที่ ดับกิเลส ดับทุกข์ หมายถึง ผลอันเกิดจากการปฏิบัติได้อย่างถูกต้องและถูกต้องทาง จะเกิดผล คือ มรรคผล นิพพาน สามารถรู้แจ้งเห็นจริง ลดความโลภ ความโกรธ ความหลงได้ ความสัมพันธ์ของปริยัติ ปฏิบัติและปฏิเวธ ได้กล่าวอุปมาอุปไมยไว้ในคัมภีร์อรรถกถาหรือคัมภีร์ที่อธิบายไว้ในพระไตรปิฎกว่า “เปรียบเทียบเหมือนมัดอ้อยสามมัดตั้งพังกันยอมอยู่ได้ไม่ล้ม แต่ถ้านำอ้อยมัดใดมัดหนึ่งออก อ้อยสองมัดก็จะล้มไปด้วย ฉะนั้นโดยปริยัติ ปฏิบัติและปฏิเวธก็ต้องอาศัยกัน ส่งเสริมกันฉันนั้น”และเพื่อให้ก้าวข้ามข้อจำกัด เพื่อมีส่วนร่วมทั่วโลก มีหลักการที่นำมาใช้ คือ Freedom คือ เสรีภาพ Kingdom คือ อาณาจักรของ

เรา และ Wisdom คือ ปัญญา สู่ความเป็นพลเมืองที่เข้มแข็งพึ่งตนเองได้พร้อมเผยแพร่องค์ความรู้สู่สังคม คือ อยู่รอด หมายถึง พึ่งตนเองในทางเศรษฐกิจและจิตใจ อยู่ได้ หมายถึง แบ่งปันผลผลิตด้วยการจำหน่ายหรือจ่ายแจกและอยู่ดี หมายถึงเดินสายขยายความรู้เป็นครูของแผ่นดิน ส่วนรูปแบบการเสริมสร้างความเป็นพลเมือง พบว่า คือ กิจกรรมการเรียนรู้ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเป็นจริงด้วยการเคารพตนเอง เคารพสถานที่ เคารพอาชีพ ไม่สอนให้ยึดติดสรรพสิ่ง เน้นการปฏิบัติโดยใช้ “หลักศรัทธา” จากการถ่ายทอดหลักธรรมในวันธัมมสวณะเป็นการสร้างกายและจิตให้เข้มแข็งให้เกิดศรัทธาหลังจากนั้นจึงลงสู่ภาคปฏิบัติ โดยเรียนรู้กับธรรมชาติบูรณาการกับความเป็นอยู่ที่ “พอเพียง” เป็นการสร้างสุขขั้นพื้นฐานที่ยั่งยืนและเสริมสร้างการเป็นพลเมืองในสังคมต่อไป

๒. แนวคิดและรูปแบบของพระราชเขมากร.ผศ.ดร. (ประยูทธ ภูริทตโต) พบว่า มีแนวคิด มาจากหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและการจัดการศึกษาของชาติ ซึ่งมีหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔ เป็นแม่บทในการขับเคลื่อนการจัดการศึกษาของชาติ และพัฒนาให้เป็นไปตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐ และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติพุทธศักราช ๒๕๔๒ ได้กำหนดให้การจัดการศึกษาตามหลักสูตรตามมาตรา ๒๗ วรรคสอง และแนวคิดที่มาจากหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ การพัฒนาจิตและเจริญปัญญา ตามหลักธรรมไตรสิกขา ส่วนรูปแบบ พบว่า พระอาจารย์เน้นการปฏิบัติและการจัดกิจกรรมที่เสริมสร้างทักษะของความเป็นพลเมือง ๓ ด้าน คือ ด้านกาย ด้านอารมณ์ ด้านสังคม สอดคล้องกับขั้นตอนการเรียนรู้ ๓ ด้าน คือ ด้านความคิด (Cognitive Domain) ,ด้านอารมณ์ (Affective Domain) และด้านการปฏิบัติ (Psychomotor Domain)

แนวคิดและรูปแบบความเป็นพลเมืองของโรงเรียนพุทธโกศวิทยารอเรียนพระปริยัติธรรม จากการศึกษาเอกสารปฐมภูมิ พบว่า

๑. แนวคิดและรูปแบบความเป็นพลเมืองของกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา โรงเรียนพุทธโกศวิทยา จากการศึกษาเอกสารปฐมภูมิของกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา พบว่า มีแนวคิดในการจัดการศึกษาตามการศึกษาคุณะสงฆ์ มีหลักการจัดการศึกษาที่แบ่งตามประเภทของการปฏิบัติ ๓ ระดับ คือ ปริยัติสังฆธรรม ปฏิบัติสังฆธรรม และปฏิเวทสังฆธรรมและหลักธรรมไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา เน้นการพัฒนา กาย วาจา ใจและปัญญา เน้นประโยชน์ ๒ ฝ่าย คือ ศาสนจักรกับอาณาจักร เพื่อสร้างศาสนทายาทที่ดีและ

พลเมืองดีของสังคมสอดคล้องกับมติของมหาเถรสมาคม และสอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๔๒ ยึดการจัดการหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการเป็นสำคัญ ส่วนรูปแบบ พบว่า เป็นภาคปฏิบัติมาจากหลักสูตรที่บูรณาการสู่กระบวนการเรียนการสอนเน้นการจัดกิจกรรมให้กับผู้เรียนเป็นสำคัญ รูปแบบของหลักสูตรยึดตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๔๒ มาตรา ๒๗ วรรค ๒ และบูรณาการกับหลักสูตรสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน เน้น การพัฒนา กาย วาจา ใจและปัญญา

๒. แนวคิดของโรงเรียนพุทธโกศวิทยุทยา โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาในการสร้างเสริมความเป็นพลเมือง จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับพบว่า โรงเรียนพุทธโกศวิทยุทยา มีแนวคิดและรูปแบบความเป็นพลเมืองมีกระบวนการจัดการเรียนรู้แยกเป็นด้านต่างๆ ดังนี้

๑) แนวคิดและรูปแบบกระบวนการจัดการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนา พบว่า โรงเรียนพุทธโกศวิทยุทยา มีแนวคิดในการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยใช้หลักธรรม คือ “หลักเมตตาธรรม” ตามหลัก “พรหมวิหาร ๔” และ “หลักธรรมไตรสิกขา” ส่วนรูปแบบ พบว่า เป็นภาคการปฏิบัติที่ดำเนินการผ่านหลักสูตรสถานศึกษาโดยใช้กิจกรรมเป็นตัวกำหนด เช่น กิจกรรมในโครงการอบรมคุณธรรมและอบรมจริยธรรม ทำให้นักเรียนและบุคลากรของโรงเรียนมีคุณธรรมจริยธรรมที่พึงประสงค์เป็นผู้มีจิตสาธารณะมีความสุขบนพื้นฐานความพอเพียง

๒) แนวคิดและรูปแบบกระบวนการจัดการเรียนรู้ตามหลักสูตรสถานศึกษา พบว่า โรงเรียนพุทธโกศวิทยุทยา ได้แบ่งออกเป็น ๒ ส่วน คือ ศาสนจักร กับ อาณาจักร สำหรับศาสนจักรกระบวนการจัดการเรียนรู้โรงเรียนได้ใช้แนวคิดของการจัดการศึกษาคณะสงฆ์ตามหลักสูตรที่ปรับปรุงการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีมีวิชาบาลี วิชาธรรมและวิชาทางโลก เรียกว่าบาลีศึกษาและปริทัศน์ศึกษาประกาศเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๗ และมีรูปแบบการปฏิบัติตามหลักสูตรและมุ่งเน้นให้ได้ “ศาสนทายาทที่ดี” ของภาคสังคม ส่วนอาณาจักร โรงเรียนพุทธโกศวิทยุทยา ยึดแนวคิดกระบวนการจัดการเรียนรู้ ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๔๕ และพระราชบัญญัติว่าด้วยการศึกษาภาคบังคับ พ.ศ. ๒๕๔๕ รูปแบบโรงเรียนยึดตามรูปแบบของหลักสูตรในการจัดกระบวนการจัดการเรียนรู้สำหรับผู้เรียนเพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมือง

๓) แนวคิดและรูปแบบกระบวนการจัดการเรียนรู้ตามแนวพระราชดำริของ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี จากการศึกษาเอกสาร พบว่า พบว่า ทรงมีแนวพระราชดำริต่อการสร้างเสริมการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อความเป็นพลเมืองสำหรับ สามเณรในโรงเรียน ทรงให้ แนวพระราชดำริที่มีต่อการเสริมสร้างพลเมือง คือ การพัฒนา คุณภาพชีวิตของเด็กและเยาวชนในถิ่นทุรกันดารให้ได้รับโอกาสทางการศึกษาที่เท่าเทียมกับ พื้นที่อื่น ๆ ส่งเสริมให้สามเณรนักเรียนในโรงเรียนพระปริยัติธรรม และมีภาวะโภชนาการและ สุขภาพอนามัยที่ดีเพื่อเป็นพื้นฐานทางการศึกษาและการเรียน เสริมสร้างโอกาสและทางเลือก ของการศึกษา ส่วนรูปแบบดำเนินการผ่านกิจกรรมที่ทรงอุปถัมภ์ เช่น ด้านโภชนาการและ สุขภาพอนามัยถวายเงินค่าภัตตาหารเพล และค่าอาหารเสริม (นมผง) เพื่อช่วยแก้ไขปัญหาการ ขาดภัตตาหารเพลของสามเณร

๔) แนวคิดและรูปแบบกระบวนการจัดการเรียนรู้ความเป็นพลเมืองตามภูมิ ปัญญาท้องถิ่น โรงเรียนพุทธโกศวิทยวิทยา พบว่า โรงเรียนมีแนวคิดต่อกระบวนการจัดการเรียนรู้ ความเป็นพลเมืองตามภูมิปัญญาท้องถิ่น ผ่านหลักสูตรสถานศึกษาในรูปแบบของกิจกรรมเสริม หลักสูตรในรายวิชาพระพุทธศาสนาและศิลปกรรมท้องถิ่น ส่วนรูปแบบนั้นดำเนินการผ่าน กิจกรรมเสริมหลักสูตร เช่น โครงการส่งเสริมภูมิปัญญาช่างสิบหมู่ โครงการภาษาถิ่นล้านนา โดยใช้ปัจจัยภายในขยายผลสู่ปัจจัยภายนอกทำสถานศึกษาเป็นสังคมเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ของจังหวัดแพร่ เปิดโอกาสให้บุคคลภายนอกได้ศึกษาแหล่งเรียนรู้จัดสภาพแวดล้อมส่งเสริมให้ มีการพัฒนาเต็มศักยภาพ

๕) แนวคิดและรูปแบบกระบวนการจัดการเรียนรู้ตามหลักประชาธิปไตยผ่าน ภูมิปัญญาท้องถิ่น พบว่า มีแนวคิดต่อกระบวนการจัดการเรียนรู้ความเป็นพลเมืองโดยเปิด โอกาสให้ผู้รับการศึกษาได้เข้าศึกษาเมื่อศึกษาจบชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ และบรรพชาเป็น สามเณร ในลักษณะเปิดกว้างแบบเสรีส่วนรูปแบบนั้นยึดตามกฎระเบียบปฏิบัติของโรงเรียนเป็น สำคัญ

สรุปแนวคิดและรูปแบบความเป็นพลเมืองของโรงเรียนพุทธโกศวิทยวิทยา แผนกสามัญ ศึกษาลักษณะของตารางดังนี้

**แนวคิดและรูปแบบความเป็นพลเมืองของโรงเรียนพุทธโกศยวทยา
โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา**

แนวคิด	รูปแบบ	กิจกรรม
<p>พ.ร.บ.การศึกษาของคณะสงฆ์</p> <p>พ.ร.บ.การศึกษาแห่งชาติ</p> <p>พุทธศักราช ๒๕๔๒</p>	<p>การจัดกิจกรรมการเรียนรู้สำหรับบุคลากรและผู้เรียน</p>	<ul style="list-style-type: none"> - หลักสูตรบาลี-นักธรรม - หลักสูตรสถานศึกษา - หลักสูตรท้องถิ่น - หลักสูตรแกนกลางขั้นพื้นฐาน - หลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา - แผนปฏิบัติการประจำปี - กิจกรรมเสริมหลักสูตร
<p>หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา</p>	<p>การพัฒนา</p> <ul style="list-style-type: none"> - ด้านกาย - ด้านจิต - ด้านปัญญา 	<ul style="list-style-type: none"> - หลักธรรมพรหมวิหาร ๔ เช่นความเอื้อเฟื้อเกื้อกูลช่วยเหลืออนุเคราะห์สงเคราะห์ - หลักธรรมไตรสิกขา เช่น การฝึกอบรมด้านระเบียบวินัยของผู้เรียน (ศีล) การฝึกอบรมด้านการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมทางจิตใจของผู้เรียน (สมาธิ)และการฝึกอบรมทางด้านวิชาการ ความรู้ต่างๆ ของผู้เรียน (ปัญญา)

		- ศิล ๑๐ และหลักเสขีย วัตร การปฏิบัติตามวินัย สงฆ์
พระราชดำริในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา สยามบรมราชกุมารี	การพัฒนา - ด้านกาย - ด้านจิต - ด้านปัญญา	- โครงการภัตตาหารเพล ของโรงเรียน (ได้รับถวาย ค่าภัตตาหารเพล) - โครงการโภชนาการและ สุขภาพอนามัย(ได้รับถวาย ค่าอาหารเสริม นมผง) - โครงการทุนการศึกษา ของครูผู้สอนและนักเรียน
ภูมิปัญญาท้องถิ่น	การพัฒนา การจัด กิจกรรมการเรียนรู้/การ เสริมทักษะ	- หลักสูตรสถานศึกษา - หลักสูตรท้องถิ่น - แหล่งเรียนรู้ในชุมชน - แหล่งเรียนรู้ของ สถานศึกษาและท้องถิ่น - กิจกรรมเสริมหลักสูตร เช่น โครงการส่งเสริมภูมิ ปัญญาช่างสิบหมู่ โครงการภาษาถิ่นล้านนา
ประชาธิปไตยผ่าน ภูมิปัญญาท้องถิ่น	การพัฒนาองค์ความรู้ ประชาธิปไตยผ่าน กิจกรรมเสริมหลักสูตร ในรายวิชา - ระเบียบปฏิบัติของ โรงเรียน	- หลักสูตรสถานศึกษา ผ่านภูมิปัญญาท้องถิ่น - หลักสูตรท้องถิ่น - พ.ร.บ. การศึกษา แห่งชาติพุทธศักราช ๒๕๔๒ มาตรา ๒๗ วรรค สอง

		- กิจกรรมเสริมหลักสูตร เช่น โครงการอบรม คุณธรรมจริยธรรม โครงการพุทธศาสตร์ YC โครงการปฏิบัติธรรมเฉลิม พระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙ - การให้โอกาสทางการ ศึกษาแบบเสรี เช่น ยาวชนบนพื้นที่ราบและ กลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง ในจังหวัดแพร่ ได้แก่ ม้ง กระเหรี่ยงอาข่า ไทยใหญ่ ไทยลื้อ ไทยพวน ลีซอ และต่างชาติจากเนปาล
--	--	---

๖) แนวคิด และรูปแบบความเป็นพลเมืองของโรงเรียนพุทธโกศวิทยวิทยา โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา โดยการเสวนากลุ่มย่อย (Focus Group Discussion) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) พบว่า ผู้บริหารและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง มีแนวคิดและรูปแบบความเป็นพลเมือง คือ แนวคิดในการเสริมสร้างการเรียนรู้ความเป็นพลเมืองของผู้เรียน จากหลักสูตรสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ๒๕๕๔ และหลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ามาบูรณาการกับการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตร สำหรับแนวคิดหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา พบว่า คือ หลักไตรสิกขา ๓ ประกอบด้วย ศีล สมาธิ และปัญญาและยึดแนวคิดหรือหลักพื้นฐานพัฒนาผู้เรียนที่สำคัญใหญ่ๆ ๓ ประการ ของ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) อธิศีลสิกขา (ศีล) อธิจิตตสิกขา (สมาธิ) และ อธิปัญญาสิกขา (ปัญญา) บูรณาการสู่กระบวนการจัดการเรียนการสอน และเน้นให้ผู้เรียนของโรงเรียน ปฏิบัติตามหลักพระวินัยบัญญัติ คือ หลักศีล ๑๐ และ หลักเสขียวัตร ส่วนรูปแบบ พบว่า ทางโรงเรียน

ได้ใช้รูปแบบในการช่วยเสริมสร้างการเรียนรู้ความเป็นพลเมืองให้กับผู้เรียน โดยได้กำหนดไว้ในแผนพัฒนาคุณภาพผู้เรียน ทุกปีการศึกษา ผ่านการจัดกิจกรรมสอดแทรกความรู้ในหลักสูตร และรายวิชา กำหนดโครงการหรือกิจกรรม ไว้แผนปฏิบัติการประจำปี

๗) สรุปประเด็นแนวคิดและรูปแบบความเป็นพลเมืองของกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรมโรงเรียนพุทธโกศวิทยุ เป็นรายชื่อ พบว่า

(๑) แนวคิด คือ การปฏิบัติตามวินัยสงฆ์ ปฏิบัติตามศีล โดยเฉพาะศีล ๑๐ และ หลักเสขียวัตร หมายถึง วัตรที่ภิกษุและสามเณร จะต้องศึกษาธรรมเนียมเกี่ยวกับมารยาทที่พึงฝึกฝนปฏิบัติ

(๒) รูปแบบ คือ กิจกรรมกำหนดไว้ในแผนพัฒนาคุณภาพผู้เรียนทุกปี การศึกษาส่งเสริมให้นักเรียนเป็นคนดี คนเก่ง ตามพันธกิจและวิสัยทัศน์ของโรงเรียนโดยเน้นให้มาเรียนประจำ ตั้งใจเรียน มีบุคลิกภาพที่เหมาะสมกับสมณะเพศซึ่งโรงเรียนได้ดำเนินการคือ ๑) ทำสมุดบันทึกความดี - เก่ง ให้แก่นักเรียนและมีเกณฑ์ในการประเมินที่ชัดเจน ระหว่างบ้าน วัด โรงเรียน ผู้ปกครองรับทราบ เจ้าอาวาสที่ดูแลนักเรียน, ๒) จัดดำเนินโครงการเก่งดีมีความสุข โดยดำเนินกิจกรรมพุทธศาสตร์ yc เพื่อส่งเสริมให้นักเรียนได้ออกบำเพ็ญสาธารณะประโยชน์แก่ชุมชนและสังคม ๓) ส่งเสริมให้นักเรียนได้ศึกษานักธรรม บาลี ควบคู่ไปกับการเรียนตามหลักสูตรแกนกลาง

๘) สังเคราะห์องค์ความรู้จิตสำนึกความเป็นพลเมืองตามพระพุทธศาสนาในสังคมไทยตามวัตถุประสงค์ ข้อที่ ๓ จากการศึกษาเอกสารปฐมภูมิในภาคสังคมปัจจุบันเอกสารทางพระพุทธศาสนา และเอกสารปฐมภูมิของพระสงฆ์ที่เป็นนักวิชาการทางพระพุทธศาสนา และการสัมภาษณ์เชิงพระสงฆ์ที่เป็นแกนนำทางพระพุทธศาสนารวมถึงการจัดเวทีสนทนากลุ่มพบว่า

(๑) องค์ความรู้จิตสำนึกความเป็นพลเมืองตามพระพุทธศาสนาในภาคสังคมปัจจุบัน พบว่า ในภาคสังคมปัจจุบันนั้น มีเนื้อสาระที่เป็นองค์ความรู้มาตรฐานที่ถูกกำหนดโดยกลไกของการบริหารประเทศต่อการสร้างเสริมความเป็นพลเมืองดี คือ การจัดการศึกษาของประเทศตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๔๒ มาตรา ๒๗ วรรคสอง และเป็นองค์ความรู้ที่สามารถติดตามผลในเชิงประจักษ์ได้จากการปฏิบัติ ของภาคสังคมพบว่า องค์ความรู้ที่เสริมสร้างความเป็นพลเมือง คือ กฎหมายการปกครองสูงสุดของประเทศ

ตามระบอบ “ประชาธิปไตย” มีรัฐธรรมนูญที่รัฐบาลกำหนดในการบริหารประเทศครอบคลุมการพัฒนาประเทศทุกด้านโดยเฉพาะการพัฒนา “มนุษย์” หรือการพัฒนา “คน” ให้เป็น “พลเมือง” ที่เป็นกลไกสำคัญของการพัฒนาประเทศและคนในระบอบประชาธิปไตยต้องมีลักษณะ ๖ ประการ คือ มีอิสรภาพและพึ่งตนเองได้ เห็นคุณค่าที่เหมือนกันยอมรับความแตกต่าง เคารพสิทธิผู้อื่นรับผิดชอบต่อสังคมและเข้าใจระบอบประชาธิปไตยและมีส่วนร่วม

(๒) องค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนาต่อความเป็นพลเมือง จากเอกสารปฐมภูมิทางศาสนาและจากพระสงฆ์ผู้รู้ทางพระพุทธศาสนามีแนวคิดที่ตรงกัน แยกเป็น ๒ ประเด็น คือ องค์ความรู้ตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและองค์ความรู้ในการจัดการศึกษาของประเทศ พบว่า เป็นแนวคิดจากหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ประกอบด้วยหลักธรรม คือ หลักไตรสิกขาและศีล ๕ หลักสิกขา ๓ หรือ การศึกษา ๓ ปรียัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ หลักคุณธรรมและจริยธรรม หลักธรรมหลักสังคหวัตถุ ๔ หลักธรรมพรหมวิหาร ๔ หลักขันธ ๕ หลักปฏิจจนสมุပ္บาท หลักไตรลักษณ์ และอริยสัจ ๔ ซึ่งหลักธรรมดังกล่าวเป็นหลักธรรมที่ถูกบรรจุเอาไว้ในแผนพัฒนาการศึกษาของชาติสอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติพุทธศักราช ๒๕๔๒ มาตรา ๒๗ วรรค ๒

(๓) องค์ความรู้จากการจัดสนทนากลุ่มย่อยของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาต่อการเสริมสร้างการเรียนรู้ต่อความเป็นพลเมืองตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา พบว่า โรงเรียนพุทธโกศวิทยามีการจัดทำแผนแม่บทและแผนปฏิบัติการของโรงเรียนในระยะที่ ๑๒ (พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๖๔) บริหารจัดการที่เป็นระบบผู้บริหาร ครูผู้สอน นักเรียน รับรู้และเข้าใจในแผนงานปฏิบัติการในการบริหารการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนและกิจกรรมเสริมหลักสูตรทุกโครงการที่บรรจุไว้ในแผนพัฒนาคุณภาพผู้เรียน ทุกปีการศึกษา นอกจากนั้นเป็นองค์ความรู้ที่เป็นหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ ไตรสิกขา ศีล ๑๐ การปฏิบัติตามระเบียบวินัยสงฆ์ หลักเสขียวัตถ์ วัตถ์ที่ภิกษุและสามเณร ต้องปฏิบัติเกี่ยวกับมารยาทที่เหมาะสมตามสมณสาธูป

อภิปรายผล

จากผลของการวิจัย พบว่า แนวคิดและรูปแบบการเรียนรู้ความเป็นพลเมืองตามแนวพระพุทธศาสนาที่มีต่อการสร้างเสริมพลเมืองมาจากภาคสังคม คือ การพัฒนา “ทรัพยากรมนุษย์” ต้องพัฒนาให้ทุกคนได้รับการพัฒนาตามศักยภาพอย่างเต็มที่ ทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ ปัญญา และทักษะฝีมือ เพื่อให้เป็นคนดี มีคุณธรรม มีสุขอนามัยที่ดีที่สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ในส่วนการจัดการศึกษาของประเทศโดยมีหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ๒๕๕๔ และหลักสูตรสถานศึกษา สถานศึกษานำลงสู่ภาคปฏิบัติในการพัฒนาเยาวชนให้ครบถ้วนของการเป็นพลเมืองสอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๔๒ หมวดที่ ๔ แนวการจัดการศึกษา มาตรา ๒๗ วรรคสอง ให้คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อความเป็นไทย ความเป็นพลเมืองที่ดีของชาติ การดำรงชีวิต และการประกอบอาชีพ ตลอดจนเพื่อการศึกษา ต่อ ให้สถานศึกษาขั้นพื้นฐานมีหน้าที่จัดทำสาระของหลักสูตรตามวัตถุประสงค์ในวรรคหนึ่งในส่วนที่เกี่ยวกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณลักษณะอันพึงประสงค์ เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ ส่วนแนวคิดและรูปแบบที่มาจากหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา พบว่า นักวิชาการทางพระพุทธศาสนามีแนวคิดไปในทิศทางเดียวกัน คือยึดหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าเป็นสำคัญ และแนวคิดทางพระพุทธศาสนาถือว่าการเรียนรู้ คือวิถีชีวิต พระพุทธองค์ทรงบัญญัติอริยมรรคมีองค์ ๘ ไว้เพื่อเป็นวิธีการศึกษาเพื่อ “ปัญญา” สอดคล้องกับพระพรหมคุณาภรณ์ (ประยูรธี ปยุตโต) กล่าวไว้ว่า มรรคเป็นตัวการศึกษา ส่วนวิธีที่จะเข้าถึงตัวการศึกษานั้นมีสองทาง คือ กัลยาณมิตรตาและโยนิโสมนสิการดังนั้นพระพุทธศาสนาจึงยกย่องการศึกษาว่าเป็นวิถีชีวิต ศึกษาเพื่อจะได้รู้ความจริง การรู้ความจริงทำให้รู้ความถูกต้อง การรู้ความถูกต้องทำให้ปฏิบัติถูกต้อง การปฏิบัติถูกต้องทำให้ชีวิต สังคม และสิ่งแวดล้อมสัมพันธ์กันอย่างถูกต้อง และโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ในจังหวัดแพร่ คือ โรงเรียนพุทธโกศย์วิทยา มีแนวคิดและรูปแบบในการสร้างเสริมความเป็นพลเมือง ยึดตามแนวคิดและรูปแบบการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์เป็นการศึกษาที่รัฐกำหนดให้มีขึ้นตามความประสงค์ของคณะสงฆ์ สอดคล้องกับหลักสูตรโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ๒๕๑๔ ที่เน้นประโยชน์

๒ ฝ่าย คือ ศาสนจักรกับอาณาจักร จุดประสงค์เพื่อสร้างศาสนทายาทที่ดีและพลเมืองดีของสังคมและสอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๔๒ มาตรา ๒๗ วรรค สองและทางโรงเรียน ได้ใช้รูปแบบในการช่วยเสริมสร้างการเรียนรู้ความเป็นพลเมืองให้กับผู้เรียน โดยได้กำหนดไว้ในแผนพัฒนาคุณภาพผู้เรียน ทุกปีการศึกษา รูปแบบที่ใช้ นั่นคือ การจัดกิจกรรมสอดแทรกความรู้ในหลักสูตรและรายวิชา และกำหนดไว้ในโครงการ คือ การจัดกิจกรรมเสริมทักษะในหลักสูตร ส่วนหลักสูตรโรงเรียนใช้หลักสูตร และหลักสูตรวิทยุวัดรสอดคล้องกับหลักสูตรทางพระพุทธศาสนาทุกประการ

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ในการวิจัยแนวคิดและรูปแบบการเรียนรู้ความเป็นพลเมืองตามแนวพระพุทธศาสนา เพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมืองตามแนวพระพุทธศาสนาของประเทศได้ผลของการวิจัยตามวัตถุประสงค์และควรเพิ่มการจัดประชุมเสวนาเป็นเวทีใหญ่จากกลุ่มตัวอย่างที่กำหนดไว้ทั้งหมดแล้ว Swot เนื้อหาสาระในภาพรวมของแนวคิดและรูปแบบการเรียนรู้ความเป็นพลเมืองที่เป็นองค์รวมในเชิงสังคม

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

ควรศึกษาแนวคิดและรูปแบบการเรียนรู้ความเป็นพลเมืองในเชิงเอกสารเพิ่มเติมและควรกำหนดกลุ่มตัวอย่างในการสัมภาษณ์มากกว่าสองรูปและศึกษาผลงานที่เด่นๆของนักวิชาการศาสนาอื่นๆในประเทศไทยด้วย

เอกสารอ้างอิง

กรมศิลปากร. **พระพุทธรูปสำคัญ**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรมศิลปากร, ๒๕๔๓.

จารุวรรณ พึ่งเทียร. **พุทธศิลป์**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

จำนงค์ ทองประเสริฐ. **ประวัติพระพุทธศาสนาในเอเชียอาคเนย์**. กรุงเทพฯ : ชูรสภา, ๒๕๓๔.

พระพุทธพุกาม และ พระพุทธญาณ. **ตำนานมูลศาสนา**. กรุงเทพฯ : เสริมวิทย์บรรณาการ, ๒๕๑๙.

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). **พระพุทธศาสนาในอาเซียน**. พิมพ์ครั้งที่ ๔, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๑.

สำนักนายกรัฐมนตรี. **ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่**. พระนคร : โรงพิมพ์ทำเนียบนายกรัฐมนตรี, ๒๕๑๔.

สุชาติ หงษา. **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา**. กรุงเทพฯ : ศยาม, ๒๕๕๐.

